טיולים בעקבות עצים

ישראל גלון * יוסי בן שחר

משרד ההקלאות ומתח הכפר
שירות ההדרכה והמקצוע
פקיד היערות

מהדורת ט"ו בשבט תש"ע, 2010

אין חולק על חשיבותם ותרומתם של העצים לנוף, לאסטטיקה, לאקלים, לאיכות הסביבה ולמורשתו של עם. העצים הינם הייצור החי בעל המימדים הגדולים ביותר ומשך החיים הארוך ביותר, וכך הם הופכים להיות לחלק בלתי נפרד מההיסטוריה של הארץ, הם זכר לעבר, סמל ההווה ותקווה לעתיד.

בארצות רבות בעולם התפתחה תרבות ומסורת של שימור והגנה על עצים. בארצנו, מסורת זו היא רק בתחילת דרכה. מלחמות וכיבושים שעברו על הארץ במשך שנים רבות הביאו לכריתת עצים רבים, ולנזקים עצומים לנוף, שבאו בעקבות כך.

משימתה העיקרית של יחידת פקיד היערות במשרד החקלאות ופיתוח הכפר הינה להגן ולשמור על עצי ארצנו - עצים הגדלים בבר ובתרבות, בערים, בהתיישבות הכפרית, בצדי הדרכים ובשטחים הפתוחים. טיפול נכון בעצים ישפר את איכות חיינו בעשרות מונים.

בנוסף למופעיו האסתטיים הרבים של העץ, הוא תורם רבות לסביבה: מוריד את הטמפרטורה בסביבתו בקיץ בכ- ˚٤, סופג כ-٢٠ ק"ג אבק בשנה, מסנן ומטהר כ-١٠٠,٠٠٠ מ"ק אוויר מזוהם מדי שנה, מייצר חמצן, וכן, מעלה את ערכם של נכסים סמוכים ועוד ועוד.

אחת הדרכים להגנה על עצים הינה חקיקה, אך אין ספק שההגנה הטובה ביותר עליהם היא - אהבתם אהבת עצים מתחילה בהכרת העצים, בלמידה על תרומתם ובהאזנה לסיפוריהם.

בחוברת זו תמצאו ٤٦ מסלולי טיולים. המסלולים מתפרסים בכל רחבי הארץ, ובעקבותיהם תוכלו להגיע אל עצים בעלי סיפורים מרתקים, עצים בעלי מימדים גדולים, עצים נדירים ומיוחדים, עצים במיקום היסטורי משמעותי, עצים בקרבת אתרים המומלצים לביקור ועוד. המידע על העצים נאסף במשך למעלה מ-٢٠ שנים על ידי המחלקה להנדסת הצומח, גננות ונוף במשרד החקלאות ופיתוח הכפר ובעזרת מתנדבים - במסגרת סקר עצים בוגרים בישראל. אנו קוראים לציבור הרחב לטייל בעקבות העצים ולהתרשם מהם ומסיפוריהם.

משפחות, קהילות, בתי ספר וגנים יכולים ומוזמנים לאמץ עץ ולעודד את הרשות המקומית בה הם מתגוררים לטפח את העץ וסביבתו, להקפיד לא לבנות בקרבתו, לשלט את העץ ולספר את סיפורו, ולהפנות את תשומת לב הרשות לעץ הזקוק לשיקום, גיזום ותמיכה כדי למנוע שבר או פגיעה אחרת בעתיד.

העצים מספקים לנו שירותים רבים בנאמנות שאין דומה לה. זו הזדמנות להחזיר להם אהבה, טיפול והגנה.

ישראל גלון וחגי שניר, פקידי היערות

אלה אטלנטית
Pistacia atlantica

משפחה: אלתיים

מיקום העץ: כביש הצפון, סמוך לצומת ישע

גובה: 18 מטר

קוטר נוף: 24 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 5 מטר

גיל העץ: כ-450 שנה

האלה האטלנטית הענקית בבקעת קדש

איך מגיעים: בדרך העולה מכביש קריית שמונה - ראש פינה, למלכיה [כביש הצפון 899] קילומטר מערבית למצודת ישע, מצד דרום של הכביש, על פי השילוט "חניון האלה".

סיפורו של העץ: מעט מאוד מידע בעל ערך היסטורי קיים על האלה האטלנטית הוותיקה הזו ועל החורשה הסמוכה לה. העץ נמצא בחניון האלה, שהוקם ומתוחזק ע"י קק"ל ובו חניה נוחה גם לקבוצות. באתר גדלים עצי אלה אטלנטית רבים בעלי נוף מרשים.

מומלץ לבקר במקום בכל עונות השנה ולהתרשם ממופעיו המשתנים של העץ המתרחשים עם שינויי מזג האוויר. בקיץ העץ מצל על שטח שגודלו כדונם. ענפיו מהווים מוקד משיכה למשחק, לטיפוס ולצילום. בסתיו - העלים נושרים בצבעי שלכת נאים, ובמהלך החורף נחשף מופע מדהים של גזעו ושל ענפיו הפיסוליים של העץ על רקע שמיים מעוננים, גשומים או בהירים. שעות הזריחה והשקיעה מהוות חוויה בפני עצמה, תמונה שחובה לראות ולצלם. באביב מלבלבים עליו בגוני אדמדם ומופיעים אשכולות פרי קטנים, המבשילים בסתיו, בתערובת של צבעי אדום-שחור. ניתן לטפס על העץ [בזהירות!]. שלושה אנשים יצליחו בקושי לחבק את גזעו המרשים. הענפים הכבדים נתמכים ע"י "קבי עץ" למניעת שבר.

"אלת החיים" משמשת גם כאתר זיכרון לחיים פרידמן ז"ל, שהיה מנהל מדור המטעים של הסוכנות היהודית בגליל. האתר וחניון הרכבים שלצדו עוצבו ונבנו ע"י קק"ל.

אלה ארץ-ישראלית

Pistacia palaestina

משפחה: אלתיים

מיקום העץ: קברו של התנא יונתן בן-עוזיאל ליד עמוקה

גובה: 6 מטר

קוטר נוף: 8 מטר

היקף גזע: רב גזעים, אופי שיחי

גיל העץ: מאות שנים

האלה הארץ-ישראלית בעמוקה

איך מגיעים: מצפת פונים מכביש 89 לכיוון יער ביריה והיישוב עמוקה וממשיכים לקבר יונתן בן-עוזיאל.
אפשר להגיע גם מכביש 90 ולפנות מערבה בצומת מחניים לכיוון עמוקה.

סיפורו של העץ: האלה הארץ ישראלית, הסמוכה לקברו של התנא הקדוש, יונתן בן עוזיאל, היא בעלת אופי שיחי לא גדול במיוחד. מראהו של העץ מוזר במקצת בשל הענפים והגזעים העמוסים לעייפה בבגדים, בשקיות ובבדים, היוצרים יחד עץ צבעוני ומעניין. קשירת חפצים ובדים על עצים עתיקים ליד קברי קדושים היא מנהג עתיק יומין. המבקר את העץ מאמין שכך הוא מתקרב לצדיק או שתפילתו תתקבל.
כל האזכורים הקדומים של המקום מתארים אילן גדול, המיתמר מעל הקבר, והם מעידים שלא נמצא כמוהו בעוביו, ברוחב ענפיו וביופיו.
אמנם האלה, שבה מדובר, אינה עונה בדיוק לתיאור זה, אך כנראה, שבעבר דוכא החורש באזור בעקבות שריפות או רעיית יתר, בסביבה לא היו מטעי הזיתים הנראים כיום, כך שמופע העץ היה מרשים ביותר ביחס לסביבתו. יש לציין, כי האלות הבוגרות והגדולות נותרו בארץ בעיקר ליד קברי קדושים.
על-פי האמונה, עלייה לקברו של התנא יונתן בן-עוזיאל הינה סגולה לזיווג טיול במקום, ביער ביריה הסמוך ובעיר צפת, הנו חוויה מהנה.

אלון התבור

Quercus ithaburensis

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: צומת חלפתא, גליל תחתון

גובה: 18 מטר

קוטר נוף: 40 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 4 מטר

גיל העץ: כ-600 שנה

אלון התבור בצומת חלפתא

איך מגיעים: צומת חלפתא נמצא על כביש 85, עמיעד-פרוד, במפגשו עם כביש 806. בצד דרום-מערב של הצומת ניתן לראות מרחוק את העץ.

סיפורו של העץ: מימדיו המרשימים של עץ האלון הגדול מעידים על גילו, המוערך בכ-600 שנה. גובהו של העץ 18 מטר, ורוחב צמרתו כ-40 מטר. כדי להקיף את גזעו נזקקים לשלושה אנשים. העץ נמצא ליד קברם של התנא רבי אבא חלפתא ובנו. אין ספק, שהעץ שרד במקום בשל קרבתו לקברים הקדושים. הצומת נקרא צומת חלפתא על שמו של ר' חלפתא, וכמובן בזכות העץ המרשים שבקרבתו. אותות השנים נותנים בעץ את סימניהם. פצעי גיזום גדולים, שנגרמו לו במהלך טיפולים שעבר, ושברי ענפים גרמו לחדירת פטריות וחרקים, המקצרים את חייו. לאחרונה עבר העץ טיפול שיקום מסור שנעשה ע"י יערני קק"ל.

העץ מתואר לראשונה במסעותיו של ר' משה באסולה בביקורו בארץ בשנת 1523. דיווח ראשוני אודותיו לסקר עצים בוגרים נשלח לנו ע"י עזריה אלון.

העץ מהווה נקודת ציון בנוף ומומלץ לביקור. אפשר לשבת בספסלים שמתחתיו, ליהנות מצלו המרהיב, לנוח ולאכול, ובאותה הזדמנות גם לשאת תפילה.

אלון התבור

Quercus ithaburensis

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: בצומת הכניסה לקיבוץ בית קשת.

גובה: 15 מטר

קוטר נוף: 18 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 2.4 מטר

גיל העץ: מאות שנים

4 האלון בבית קשת

איך מגיעים: נוסעים על כביש 65 מכפר תבור לצומת גולני, עד לצומת הכניסה לקיבוץ בית קשת. העץ נמצא דרומית-מערבית לצומת ובולט למרחק רב.
עץ מרשים נוסף נמצא ביער בית קשת בדרך הנופית, שהוכשרה ע"י קק"ל. ניתן להגיע לדרך זו בדרך הפונה דרומה לפני שער הקיבוץ. לאחר נסיעה של כ- 5 ק"מ בתוך היער נראה את העץ.

סיפורו של העץ: עץ האלון המרשים שבצומת בולט בנוף ומחייב עצירה להתבוננות ולצילום. האלון ממוקם בצומת, שבו עברו שיירות, שנשאו חיטה לעכו, ומשם באוניות לאירופה. בסמוך לעץ מצוי חאן תורכי עתיק מהמאה ה-16, וייתכן שדרך הים המפורסמת עברה כאן. העץ נשמר והפך למקודש בשל מיקומו. יש סברה שהשיך אחמד א-שהאב, שנהרג ע"י השלטון העותומאני, נקבר בסמוך אליו. כבר בשנת 1844 תיעד את העץ בציוריו הצייר-טייל האנגלי ברטלט.
העץ התפרסם בעקבות סיפורו של יגאל אלון, שקיבל מאביו כמשימת בר מצווה לשמור עם נשק על שדות החיטה הסמוכים. באותו לילה אכן נתקל בשודדים. בעקבות טבילת אש ראשונה זו שינה את שמו לאלון.
אפשר להסתפק בביקור באלון שבצומת, אך מומלץ מאוד להמשיך לטייל בדרך הנופית, שאורכה כ- 15 ק"מ, ולצאת בקרבת צומת גולני על כביש 77.
דרך נוף בית קשת הינה דרך יפהפייה בין שדות ירוקים, עצי אלון תבור גדולים ותצפיות נוף לכיוון הר תבור והגליל התחתון. עוד בשנת 1864 כתב על היער הכומר האנגלי, הנרי בייקר טריסטראם: "הנה פגשנו סוף סוף יער ראוי לשמו".
ב-2001 התנהל סביב היער מאבק ציבורי למניעת כריתת חלקים ממנו לצורכי בנייה ופיתוח. האלון המרשים במרכז היער מוקף בגדר אבנים, ובקרבתו ספסלים לפיקניק.

אלון התבור

Quercus ithaburensis

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: בחורש סמוך לקרית טבעון

גובה: 9 מטר

קוטר נוף: 10 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 5.3 מטר

גיל העץ: כ-800 שנה

האלון של אילן בקרית טבעון

איך מגיעים: מהרחוב הראשי בטבעון - רחוב האלונים, פונים ימינה לרחוב בורוכוב, בסמוך לתחנת הדלק ומול בנק הפועלים. בפינה פונים שמאלה לרחוב רמז וממשיכים מטרים ספורים עד תמרור "אין כניסה". פונים ימינה בפנייה חדה בדרך אספלט תלולה, ההופכת בהמשכה לדרך עפר נוחה. במהלך הנסיעה בדרך העפר חולפים על פני מעבר בקר ומגיעים לשטח פתוח. ניתן לחנות בצל וללכת רגלית לחורש שממול, שם נמצא השלט המכוון לאלון החבוי בין העצים. ניתן להגיע ולחזור באותה דרך, או להמשיך צפונה בדרך העפר שבוואדי, המגיעה עד לשער קיבוץ אלונים.

סיפורו של העץ: עץ האלון הזקן כונה ע"י תושבי האזור בכינויים רבים: "האלון הזקן ביותר בארץ", "האלון בעל הגזע הגדול ביותר" ועוד. העץ חבוי בתוך חורש אלון מצוי. הוא מרשים בעיקר בגלל גזעו העבה, שהיקפו מעל 5 מטרים. חלקו של הגזע חלול עקב שברי ענפים, פטריות וריקבון, שחדרו לתוכו. על פי גזעו, מוערך גילו בכ-800 שנה. לאחר נפילתו של סגן אילן גבאי ז"ל, בן 22, במלחמת לבנון השנייה (באוגוסט 2008) החליטה משפחתו, המתגוררת בסמוך, לאמץ את המקום ולטפחו כפינת הנצחה, בשיתוף המועצה המקומית, קק"ל ומשרד החקלאות. אהרון גבאי, אביו של אילן ז"ל, שהנו גוזם עצים מומחה, טיפל בעץ ובסביבתו. נוספו ספסלים ושביל מסומן לעץ האלה האטלנטית המרשים, הנמצא במרחק של כ- 1.5 ק"מ מהמקום. אין דבר סמלי יותר מעץ האלון להנצחתו של הקצין אילן, כמאמר חז"ל: "כי האדם עץ השדה". האתר מתאים למנוחה, לפיקניק ולטיול מרשים בכל ימות השנה.

וושינגטוניה חסונה

Washingtonia robusta

משפחה: דקליים

מיקום העץ: שדרות ארלוזורוב בעפולה

גובה: 24 מטר

קוטר נוף: 4 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 1.2 מטר

גיל העץ: כ-80 שנה

5 שדרת דקלי הוושינגטוניה בעפולה

איך מגיעים: שדרת העצים נמצאת במרכז עפולה, בירת העמק, ברחוב ארלוזורוב לכל אורכו.

סיפורו של העץ: אחד מציוני הדרך הבולטים בנוף צפון הארץ היא השדרה, שבה 5-4 שורות של דקלי וושינגטוניה, בכניסה הדרומית לעפולה. השדרה, שהייתה בעבר בכניסה לעפולה, נמצאת היום בלב העיר.

בשדרה כ-150 דקלי וושינגטוניה חסונה מרשימים וגבוהים. את השדרה שתלו ותיקי עפולה בשנות ה-30 [1925-1929], לפי תוכניתו של האדריכל קאופמן, שראה בדמיונו עיר אירופאית, המתחילה בתחנת הרכבת עם כיכרות ושדרה מרכזית. לקראת שתילת העצים נחרש מרכז העיר וניטעו בו חוטרי דקלים שהובאו לעפולה הישר מעיראק.

הדקלים, שעד לפני שנים ספורות היו עטופים בשמלת עלים מרשימה, נגזמו לאחרונה ונוקו מהעלים. גובהם המרשים ותנועתם, המטילה מורא בימי רוח בחורף, מהווים נקודת ציון בולטת בהיסטוריה של העיר עפולה.

שדרה זו נקשרת לשדרות נוספות של דקלי וושינגטוניה, הנטועות בארץ ומהוות ציוני דרך ונוף, ומלוות את מפעל ההתיישבות - בחדרה בגן המייסדים משנת 1912, בתל אביב-יפו בשדרות ירושלים משנת 1917, בשדה אליהו נטיעה של הטמפלרים משנת 1920, בפרדס חנה ברחוב הדקלים משנת 1920, והשדרה המפורסמת בעתלית בניצב לכביש המהיר משנת 1911. השדרה, שהובאה מטוניס בשנה זו, ניטעה ע"י אהרון אהרונסון.

פיקוס בנגלי

Ficus bengalensis

משפחה: תותיים

מיקום העץ: שדה אליהו - חורשה במרכז המשק

גובה: 20 מטר

קוטר נוף: 35 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 5.9 מטר

גיל העץ: כ-65 שנה

חורשת הפיקוסים בקיבוץ שדה אליהו בעמק בית שאן

איך מגיעים: בעמק בית שאן פונים מזרחה מכביש 90 בצומת הנצי"ב. נוסעים בדרך שלושת הקיבוצים עד קיבוץ שדה אליהו. בתוך הקיבוץ מחנים ליד חדר האוכל והולכים כ-5 דקות עד לחורשת הפיקוסים שמאחורי חדר האוכל וליד בית ההורים.

סיפורו של העץ: הפיקוס הבנגלי הראשון בחורשה המרשימה הזו הנו צאצאו של הפיקוס הבנגלי הראשון בארץ, הנטוע משנת 1888 במקווה ישראל. העץ הראשון הגיע לקיבוץ שדה אליהו ע"י תלמיד מקווה ישראל, שהביא לקיבוצו מזכרת צנועה - ענף מעץ הפיקוס הבנגלי ה"מקוואי" בשנת 1943. לימים תוכננה חורשה ע"י האדריכל קוטנר, ונשתלו ליד הצאצא המקוואי שתילים נוספים של פיקוס בנגלי ופיקוס השדרות, שיצרו במקום חורשה טרופית עבותה, הנפרשת על פני כשלושה דונמים. שורשי תמך רבים ושורשי אוויר של העצים, מקנים למקום אווירה מיוחדת לבילוי ולמנוחה.
כדאי לשלב את הסיור במקום בביקור בבריכות הדגים באזור ובצפיה בציפורים.
בכביש המוליך לקיבוץ רואים למרחק רב את שדרת הווישינגטוניות [עצי דקל צרים וזקופים] שניטעו ע"י הטמפלרים בראשית המאה העשרים.

מיש דרומי

Celtis australis

משפחה: מישיים

מיקום העץ: מערת המיש בזיכרון יעקב

גובה: 18 מטר

קוטר נוף: 12 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 2.2 מטר

גיל העץ: כמאתיים שנה

8 עץ המיש בזיכרון יעקב [מערת המיש]

איך מגיעים: נוסעים לשכונת עדן, הנמצאת בצפון זיכרון יעקב. מגיעים לבית ספר החורש. בצד מזרח, מחוץ לבית הספר, יש דרך עפר משולטת לכיוון העץ. בית הספר נמצא בשכונת "וילות בחורש", ברחוב פינלס - פינת רחוב התאנה.

סיפורו של העץ: מגיעים לעץ בשביל, שסללה קהילת ביה"ס החורש: הורים, מורים ותלמידים, שאימצו את המקום. השביל מצוי בתוך חורש ים-תיכוני. לאחר הליכה של כ-5-10 דקות מגיעים למערה קרסטית מפולשת באורך כ-40 מטר, וממנה עולה וצומח עץ מיש דרומי מרשים. העץ נדיר בארץ. מופע צמרתו, העולה מתוך המערה, גדול וירוק; מופע השלכת בחורף ושלד ענפי העץ בחורף גם הם נאים למראה. אגדה מזרחית מספרת שהעץ צמח ממקל שוטו של הסולטן התורכי אבו חליף, שנקבר במערה כשהתמוטטה.

את האתר מתחזקים ילדי בית הספר, שיצרו ליד המערה פינת ישיבה נאה לזכרה של תושבת המקום, הכוללת ספסלי עץ. ישיבה תחת צמרתו של העץ מקנה רוגע ומאפשרת תצפית מדהימה לנוף העמק ולכביש יקנעם-פראדיס.

דרקונית קנרית

Dracaena draco

משפחה: אגבייים

מיקום העץ: גני רמת הנדיב בזיכרון יעקב, בצד המערבי

גובה: 8 מטר

קוטר נוף: 7 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 1.4 מטר

גיל העץ: כ-50 שנה

הדרקוניות בגני רמת הנדיב

איך מגיעים: ניתן להגיע לגני רמת הנדיב בנסיעה דרומה בכביש 652 מזיכרון יעקב או בנסיעה צפונה מבנימינה על אותו כביש. במקום חניה מסודרת. שדרת העצים נמצאת בשביל המערבי והינה חלק מגן המפלים.

סיפורו של העץ: גני רמת הנדיב נמצאים על שלוחה דרומית של הר הכרמל, זו אחוזת הקבר של הנדיב הידוע, הברון בנימין אדמונד דה-רוטשילד ורעייתו עדה. הקבר נמצא במרכזו של גן מדהים, המתוחזק מתקציב קרן הברון, על שטח של כשבעים דונם, ומסביבו עוד כ-4500 דונם פארק וחורש. הכניסה לגן בשעות היום ללא תשלום. במקום חניה מסודרת, מקום לפיקניק, מסלולי סיורים, מרכז מבקרים חדש הבנוי לפי תקן בנייה ירוקה ובו חיזיון על הגן, גן ריחות [תבלינים], חלקת דקלים, חלקת ורדים ואף מסעדה מומלצת.

שדרת עצי הדרקונית הקנרית ניטעה, כנראה, בשנות השישים, ומהווה חלק מאתר הנקרא גן המפלים. השדרה נטועה ממזרח למערב, ויש בה תצפית נוף מרשימה לכיוון חוף הים. בין עצי הדרקונית מפל מים קטן, נעים למראה ומרגיע. המים ממוחזרים באמצעות משאבה.

עץ הדרקונית הינו סוקולנט דמוי דקל, הגדל לאט וחסכן במים. צורת הנוף מעניינת ופיסולית - עלים בראש גזע מעובה וענפים בשרניים, המתפצלים בדורים.

העץ מכונה עץ הדרקון, כיוון שלפי המיתולוגיה היוונית, לנדון, הדרקון בעל מאה הראשים, היה שומר הגן של הספרידס, והמשימה של הרקולס הייתה להביא שלושה תפוחי זהב מעץ בגן הזה. לפי גרסאות שונות, הרקולס או אטלס הרגו את לנדון, דמו האדום ניגר על האדמה, ובאותו מקום צמח עץ, המוכר בשמו עץ הדרקון.

הגן מומלץ לביקור קבוצות ומשפחות. מנוחה ותצפית בצל הדרקונית יהיו מהנות ביותר.

איקליפטוס המקור

Eucalyptus camaldulensis

משפחה: הדסיים

מיקום העץ: צומת אור עקיבא (כביש חיפה הישן), בכניסה לקיסריה

גובה: 27 מטר

קוטר נוף: 30 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 3.7 מטר

גיל העץ: כ-90 שנה

01 האיקליפטוס "הלבן" באור עקיבא

איך מגיעים: נוסעים בכביש חיפה-ת"א הישן [כביש 4], בצומת אור עקיבא פונים מערבה ומיד צפונה [ימינה] לחניון של קניון "אורות". חונים בצד צפון או ממשיכים מצפון לקניון עד החניה ליד גן האיקליפטוס.

סיפורו של העץ: עץ זה מכונה גם האיקליפטוס "הלבן" משום גזעו הבולט בצבעו הלבן. העץ נטוע בתוך חורשת איקליפטוסים, שכפי הנראה, נשתלה ע"י עובדי פקידי הברון מבנימינה באמצעות חברת פיק"א. חברה זו, שהוקמה ע"י הברון רוטשילד לטיפול באדמותיו, עסקה בין השאר בנטיעת איקליפטוסים לייבוש ביצות ולעצירת חולות. פעולות אלו התבצעו בין השנים 1920-1922, ומכאן ניתן לשער את גילו של העץ.

עץ זה מרשים ומתבלט מאחרים הודות לבסיס שורשיו ולצוואר השורש החשופים היוצרים מעין פסל סביבתי מיוחד ויפה. המחילות באזור השורשים יצרו מנהרות לזחילה בגובה של 1.5 מטר מעל פני הקרקע. מקומות אלו משמשים כמסתור במשחקי ילדים.

ישנן כמה השערות לגבי חישוף שורשי העץ, כמו הצפות שנגרמו ע"י נחל עדה הזורם בסמוך, סילוק חול במהלך סלילת הכביש הפנימי לאור עקיבא, וסברה נוספת, שלדידה, רוחות חזקות גרמו להסעת החול ולנדידת הדיונות באזור.

בראשית שנות האלפיים שוקמה החורשה וטופחה כחניון קק"ל, תוך הקפדה על שמירת העץ. החניון נקרא "חניון האיקליפטוס", ומתאים למנוחה, להתרגעות, לבילוי משפחות ולמשחק בחורשה ובקרבת העץ.

איקליפטוס המקור

Eucalyptus camaldulensis

משפחה: הדסיים

מיקום העץ: בגן המייסדים בחדרה

גובה: 30 מטר

קוטר נוף: 15 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 4.2 מטר

גיל העץ: כ-120 שנה

האיקליפטוס בגן המייסדים בחדרה

איך מגיעים: העץ נמצא בגן המייסדים, במתחם יד-לבנים, בחדרה, ברחוב שדרות רוטשילד 19, מול קניון "לב חדרה".

סיפורו של העץ: עצי האיקליפטוס המרשימים, הנטועים בגן המייסדים, ניטעו, כנראה, בין השנים 1891-1892, עם הקמת הגן, בראשיתה של המושבה חדרה. במקום נחפרה באר מים בתרומת הברון הירש, והוקמה משתלת איקליפטוסים, שיועדו לנטיעה בביצות חדרה. ב-1911 הוקמה באתר שלוחה של תחנת הניסיונות של אהרון אהרונסון, ועצי דקל ושינגטוניה חסונה הנטועים שם מהווים שרידים לאותה תקופה.

מאוחר יותר הפך המקום למרכז הנצחה לנופלים, יד-לבנים. בשנת 1983 שוקמו הגן וסביבתו ע"י האמן דני קרוון ואדריכל הנוף צבי דקל. במרכז הגן דרך לבנה, העוברת בין עצי הדקל המרשימים והבולטים למרחקים, באר עתיקה, פרדס המסמל את ראשית הפרדסנות בארץ, אנדרטה למייסדי חדרה, בריכת צמחי מים כעדות לביצה שהייתה כאן בעבר, עמודי זיכרון לנופלים במערכות ישראל וחדר הנצחה, אך הבולט מכולם הוא עץ האיקליפטוס האדיר שבמרכז הגן - סמל למאבק העיקש של המתיישבים בביצות.

איקליפטוס המקור, שהובא מאוסטרליה, הנו עץ שצמיחתו מהירה, מתחדש היטב לאחר כריתה ובעל מערכת שורשים שטחיים צפופה, שסייעה לו, כנראה, בתפיסת הקרקע ובייבוש הביצות בחדרה ובסביבותיה. האתר מומלץ לביקור, ומלווה בסיפור היסטורי מעניין על ראשית ההתיישבות בארץ ישראל.

ינבוט לבן

Prosopis alba

משפחה: שיטיים

מיקום העץ: בלב חוות הנוי בעמק חפר

גובה: 17 מטר

קוטר נוף: 35 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 3.6 מטר

גיל העץ: כ-60 שנה

12 עץ הינבוט בחוות הנוי - גן בוטני בעמק חפר

איך מגיעים: לחוות הנוי מגיעים דרך כביש חיפה - תל-אביב הישן, כביש 4. בצומת רופין פונים מזרחה. מימין, בית ספר חקלאי, מועצה אזורית "עמק חפר" ומדרשת רופין. לאחר כק"מ מהצומת בצד ימין (בכיוון דרום) נראית חוות הנוי, הסמוכה למדרשת רופין.

סיפורו של העץ: חוות הנוי, שהוקמה בשנת 1949 ע"י משרד החקלאות, ביוזמת דוד צירקין צפריר ז"ל, הינה גן אקלים והדגמה לצמחי נוי. שטח הגן כ-40 דונם, ויש בו כ-1000 מיני צמחים, שנבחנו וחלקם אף הופצו לגנים רבים בארץ. בגן עבדו בעבר חוקרים רבים, וביניהם רות בינימין ז"ל, שהייתה אחת המאקלמות המוכרות בענף הגינון. הגן מנוהל היום ע"י הארגון לגננות ולנוף ופתוח למבקרים ולקבוצות בשעות היום (לא בשבת) ורצוי לתאם את ההגעה.

במרכז הגן נטוע עץ ינבוט לבן מרשים ביותר. שטחו של העץ כשליש דונם [350 מ"ר] והוא בעל גזע מדהים ושחור, שממנו יוצאים ענפים מכופפים. הפרשת השרף על ענפי העץ הינה תופעה מוכרת של התגוננות מפגעים. צמרתו יוצרת חופה נהדרת, המגיעה עד הקרקע, וניתן ממש להיכנס ולחסות בצל צמרתו של העץ. מתחת לעץ שני ספסלי פיקניק. העץ חסכן במים, גדל מהר ושביר, ולכן כבר משנת 1999 נתמכו ענפיו של העץ בקביים לתמיכה ולהקטנת סיכונים לשבר, ועל זה נאמר: "ככה ייעשה לעץ שהאדם חפץ ביקרו". ניתן ללמוד מהחווה כיצד מגנים על עצים.

העץ והגן מאפשרים סיור חווייתי לאוהבי הטבע והסביבה. טיילו ותיהנו.

פיקוס השקמה

Ficus sycomoros

משפחה: תותיים

מיקום העץ: רח' מינץ, מול בית מס' 8 בנתניה (ליד מד"א)

גובה: 10 מטר

קוטר נוף: 25 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 10 מטר

גיל העץ: כ-800 שנה

השקמה באום חאלד בנתניה

איך מגיעים: מצומת נתניה נוסעים מערבה ברחוב הרצל, מעט לפני הקניון פונים ימינה [צפונה] לרחוב מינץ. לאחר כ-200 מטר נראה משמאלנו את גן השקמה והעץ.

סיפורו של העץ: צמרתו גדולה, גזעו מפותל, מחורר ומרשים, מסיפורים ידוע, כי הוא העץ ממנו התחילה "התנחלות נתניה".

נראה שהעץ במצב טוב, אין ריקבונות פעילים בגזע, וצורתו הכללית, על צמרתו וגזעו, טובה.

מעטים המקורות התיעודיים, שאותם ניתן לייחס לעץ, אך מספרים שצבא נפוליאון חנה בקרבת העץ במסעותיו מיפו לעכו בשנת 1799. בנוסף, מסופר על מונטיפיורי ואשתו יהודית, שישבו לנוח בצל שקמה, הסמוכה לכפר אום-ח'אלד, בסיורם באזור בשנת 1839. כמו כן, נמצא איור משנת 1882 ולצדו הכתובית "שרידי הח'אן בכפר אום ח'אלד הערבי ועץ השקמה עתיקת היומין".

זאב שחף מנתניה ציין, כי מקורות ערביים סיפרו שהגברת אום ח'אלד, שעל שמה נקרא בזמנו הכפר הסמוך לשקמה, הייתה אמו של אחד מגיבוריו של מוחמד, וכי היא ישבה תחת השקמה כשופטת, דבר המחזק את הדעה בדבר עתיקותה של השקמה. האגדה מספרת שהיא אף נקברה תחת עץ זה, הבודד בסביבתו.

בשנת 2008 שיקמה עיריית נתניה את הגן ואת העץ כדי להבליטו ולחשוף אותו לציבור. העץ המדהים מתאים לטיפוס ולמשחקי מחבוא לילדים ולמבוגרים כאחד, וסביבתו הנאה של הגן מאפשרת בילוי למשפחות ולילדים.

אלון השעם

Quercus suber

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: גן אילנות, בחלקה המזרחית ליד הגדר בצד מערב, דרומית לתעלה ולגשר

גובה: 8 מטר

קוטר נוף: 10 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 2.5 מטר

גיל העץ: מעל 60 שנה

14 אלוני השעם בגן הבוטני "אילנות"

איך מגיעים: הגן הבוטני "אילנות" נמצא צמוד לכביש 4, כביש חיפה-ת"א הישן, בקטע שבין פרדסיה לקדימה, ממזרח לכביש. לאחר חניית הרכב, הולכים צמוד לגדר המערבית, כ-500 מטר, עד שמגיעים לשני העצים.

סיפורו של העץ: שני אלוני שעם בעלי גזע עבה ומשוּעם, שממנו ניתן ליצור שעם ע"י קילוף. בפורטוגל ובספרד מקלפים את העצים באופן מסחרי אחת ל-15 שנה. לאחר הקילוף מאדים הגזע ומחדש באיטיות את הקליפה השעמית. העצים מרשימים ביופיים.

חורשה צעירה נוספת של עצי אלון השעם נטועה מול הכניסה לגן הבוטני בצדו המערבי של הכביש, בצד דרום.

זו הזדמנות מצוינת לבקר בגן הבוטני לעצים [ארבורטום] - יער אילנות, שהוקם ב- 1949 על ידי משרד החקלאות. במקום פעלה תחנת ניסיונות לחקר הייעור. בגן כ-800 מיני עצים שנבדקו מבחינת התאמתם ליער. כיום נמצא המקום בתהליכי שימור ושיקום ע"י קק"ל, יש בו שבילי טיול נגישים וספסלי עץ נאים למנוחה.

איקליפטוס המקור

Eucalyptus camaldulensis

משפחה: הדסיים

מיקום העץ: רח' ויצמן 35, ליד העירייה, כפר סבא

גובה: 25 מטר

קוטר נוף: 10 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 5 מטר

גיל העץ: כ-100 שנה

האיקליפטוס בכפר סבא

איך מגיעים: ברחוב הראשי בכפר סבא, רחוב ויצמן 35, מול בית העירייה. העץ מצוי בחאן הישן, המשמש כיום כבית העירייה.

סיפורו של העץ: שני עצים מרשימים, שנשתלו ב-1906 ע"י הגנן הראשון של המושבה, יצחק שיינפן, שהיה יערן ועסק בריבוי איקליפטוסים ונטיעתם. במלחמת העולם הראשונה רצו לכרות אותם, אולם הם ניצלו הודות לכבל טלפון, שהונח עליהם עבור המפקדה התורכית ששכנה ברחוב הרצל. העץ ניצל פעם שנייה מכריתה שיועדה לו, לאחר שהתברר כי שורשיו פוגעים ביסודות בניין העירייה. ותיק המקום, ברוך פריבר, איש העלייה השנייה, הגן על העצים בגופו ומנע את כריתתם.

העצים ניטעו ליד חאן, שהיה במקום, בקרבת באר מים מראשית המאה העשרים. החאן הפך ברבות השנים לבית ועד המושבה, וכיום הינו חלק ממשרדי העירייה. לפני כשנה, בעקבות חשש לנפילת ענפים מהעצים, עברו העצים שיקום שכלל גיזום ותמיכה מכנית של ענפים למניעת שבירתם.

באמצעות ביקור במקום ניתן ללמוד על שימור עצי איקליפטוס ועל דרכים למניעת נזקים לעץ, לאדם ולסביבה.

ניתן להמשיך ולסייר במסלול הירוק של גנים וחורשות, העובר בכל העיר.

פיקוס השקמה

Ficus sycomorus

משפחה: תותיים

מיקום העץ: גן יעקב, תל אביב

גובה: 10 מטר

קוטר נוף: 15 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 4.8 מטר

גיל העץ: כ-400 שנה

פיקוס השקמה בגן יעקב

איך מגיעים: רחוב דיזינגוף בין בניין מס׳ 13 לבניין מס׳ 15, מצד דרום, מאחורי תיאטרון "הבימה", צמוד להיכל התרבות.

סיפורו של העץ: עצי השקמה בגן יעקב הם שרידים של ריכוז גדול יותר של שקמים, אשר היו קיימים במקום לפני עשרות שנים. העצים התנשאו על גבעה חולית, שאדמותיה שימשו כחווה חקלאית לימודית לילדי העיר.

לאחר חיסול החווה ויישור הגבעה לשם הקמת היכל התרבות, התנהל מאבק על חייהם של עצי השקמה, והודות ל"משוגעים לדבר", שבראשם הגנן אברהם קרוון, שהיה מנהל מחלקת הגנים בת"א, ניצלו עצים אחדים.

מחלקת הגנים של עיריית תל אביב, המודעת לשימור עצים בוגרים, שיקמה עצים אלה פעמיים עד היום. בשיקום האחרון בוצע ניקוי של גזע העץ, והוא חוזק בבסיסו באמצעות ברזל ובטון, ובחלקו העליון באמצעות מילוי בפוליאוריתן מוקצף.

הגן הינו שמורת נוף ייחודית במרכז העיר, בלב האזור התרבותי. פינת חמד, שלעתים אינה מטופחת מספיק בשל חסרי הבית שמצאו מחסה בצל העצים. יודעי סוד נהנים לנוח ולפקנק במקום, לצד הציפורים המקננות בין ענפי העץ, ולהיזכר במייסדי תל אביב, שנהגו להיפגש בצל עצי השקמה, חבורות חבורות, לשוחח, לצחוק ולשיר משירי ארץ ישראל. אין ספק, שהשיר המוכר והידוע "גן השקמים" נכתב לכבודם של עצים אלו.

פיקוס בנגלי

Ficus bengalensis

משפחה: תותיים

מיקום העץ: "מקווה ישראל", מצפון לבית הכנסת

גובה: 17 מטר

קוטר נוף: 40 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 8 מטר

גיל העץ: כ-110 שנה

הפיקוס הבנגלי ב"מקווה ישראל" 12

איך מגיעים: בית הספר החקלאי "מקווה ישראל" נמצא בחולון ברח' מקווה ישראל 3. נחנה בחניון בכניסה ונלך כ- 7 דקות צפונה עד בית הכנסת המרשים שמאחוריו. בצד צפון נמצא העץ. כמו כן, ניתן להמשיך ברכב עד מרכז מבקרים או עד העץ ולחנות בצורה מסודרת.

סיפורו של העץ: עץ ענק ומרשים, סמלו של בית הספר החקלאי "מקווה ישראל", אשר נוסד בשנת 1870. אמרו על העץ שכשם שהוא מפיץ את שורשיו סביב, כך גם בית הספר מפיץ את הרעיון החקלאי והציוני באמצעות תלמידיו על פני כל הארץ.

הפיקוס ניטע בשנת 1888 ע"י הגננים שהביא מייסד "מקווה ישראל", קרל נטר. כאשר הפיקוס הבנגלי גדל בסביבה החופשית ממבנים, כבישים ומדרכות הוא יכול להסתעף ללא הגבלה ובמרוצת הזמן לכסות דונמים רבים. שורשי האוויר שהוא מוריד כדי להגיע לקרקע ולהשיג מקורות מים ומזון נוספים הופכים אז לגזעים נוספים ומבטיחים לו את תמיכתם.

ותיקי מקווה מספרים שהעץ המרשים היה מקום מנוחה לתלמידים בתום יום עבודה מפרך בחקלאות, רבים גם יודעים לספר על מפגשים סודיים, נשיקות ראשונות וחברויות שנרקמו תחתיו בעיקר בשעות החשיכה.

סיור במקום הנו חוויה מרשימה, המעניקה תחושה של יער טרופי ומעוררת רצון לטפס על שורשי התמך.

אחד מצאצאיו של הפיקוס נשתל בקיבוץ שדה אליהו לפני כ- 60 שנה, וכך נוצרה חורשה מרשימה ומצלה בלב העמק, מאחורי חדר האוכל.

תמר קנרי

Phoenix canariensis

משפחה: דקליים

מיקום העץ: גן הראשונים בראשון לציון

גובה: 10 מטר

קוטר נוף: 6 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 1.5 מטר

גיל העץ: 119 שנה

שדרת התמרים בגן הראשונים

איך מגיעים: השדרה נמצאת בגן הראשונים במרכז ראשון לציון, ברחוב הרצל בין בניין מס׳ 90 לבניין מס׳ 94, עד רחוב כרמל, ממזרח לכביש הראשי, בקרבת היקב ומבנה העירייה החדש.

סיפורו של העץ: שדרת הדקלים המרשימה נטועה במרכז הגן בצורת **X**, ובה שתי שורות של 160 עצים. זו השדרה הראשונה של תמר קנרי, שניטעה בארץ בשנת 1890 ע״י הגננים גרשון הורוביץ ומיכל פוחצ׳בסקי. זרעי הדקלים הובאו ע״י הברון רוטשילד מהאיים הקנריים, הונבטו במשתלה וניטעו בגן. העצים, שגובהם כעשרה מטרים לפחות, וקוטר צמרתם כשישה מטרים, מרשימים במופעם ומהווים את מוקד המשיכה של הגן.

בשנת 1996 שוקם הגן על ידי העירייה, ולידו הוקם מבנה העירייה החדש. מחשש לניוון עצי התמר הללו ניטעה לידם שדרה נוספת של תמר מצוי.

הגן והשדרה מומלצים לביקור. המקום הנו חלק מההיסטוריה של ראשית ההתיישבות בארץ. הגן, כולל שדרת התמר הקנרי, משולט. כדאי לערוך תצפית על הגן מבניין העירייה.

יש בגן עוד עצים מעניינים, כמו פיטולקה דו-ביתית, עצי פיקוס מרשימים ועץ מחטני טכסודיון דו-טורי, המכונה ״ברוש הביצות״.

אלון מצוי

Quercus calliprinos

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: קיבוץ צובה, ליד תל צובה

גובה: 8 מטר

קוטר נוף: 12 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 3.5 מטר

גיל העץ: כ-500 שנה

האלון העתיק בקיבוץ צובה

איך מגיעים: לקיבוץ צובה מגיעים דרך כביש 1, ממחלף הראל [כביש 395] או מירושלים דרך עין כרם. לאחר שנכנסים בשער היישוב, ממשיכים ישר עד השער המזרחי, יוצאים דרכו וממשיכים ישר בעלייה. לאחר כ-80 מטר נמצאת דרך עפר הפונה ימינה, ולצדה שלט "האלון". לאחר מספר דקות, נעבור ליד עץ זית עתיק וחלול, ומולנו נראה את האלון המרשים.

סיפורו של העץ: לעץ זה הגענו הודות ליעקב הצובאי, ממייסדי קיבוץ צובה, אשר הזמין אותנו להתרשם מעץ האלון גדול המימדים, אשר גזעו החלול והחשוש לשבר ענפיו מחייבים טיפול. בעקבות ביקור זה קיבל העץ מקום של כבוד בסקר העצים הבוגרים בישראל, ואף זכה לתמיכת ענפיו בקביים (עמודי עץ) על ידי עובדי קק"ל. שני העצים - הזית בעל הגזע החלול, והאלון העתיק - שרדו במקום, כנראה, בזכות בית הקברות הערבי שהיה בסמוך להם. כפי הנראה, בצל הזית טיהרו את גופות המתים. עץ האלון הוא בן כ-500 שנה, רוב גזעו חלול עקב פטריות ונוברים שפגעו בו במהלך שנותיו. התמיכות מהוות דוגמה לטיפול נכון בעץ ומסייעות לו להמשיך לחיות עוד שנים רבות. העץ מתואר בספרו של הנוסע הצרפתי, ויקטור גרן, שסייר בארץ החל משנת 1852. הוא מתאר אותו כך: "...לרגלי ההר, בפאת מזרח, יש אלון ירוק נהדר, המשמש זה מאות שנים כמפגש המקובל על התושבים. אכן ענפיו הענקיים נותנים מחסה נרחב, שקרני החמה אינן חודרות בעדו..."

ביקור במקום בשעות הבוקר או אחה"צ מאפשר תצפית מעולה לכיוון הרי יהודה, השכונות המערביות של ירושלים וגוש עציון. מומלץ באותה הזדמנות לעלות לתל צובה ולעין צובה, מעיין הנקבה הסמוך (מחייב תיאום מראש). כמו כן, ה"סטף" נמצא במרחק 5 דקות נסיעה, והנו סיור מתבקש.

ארז הימלאי

Cedrus deodora

משפחה: אורניים

מיקום העץ: רח' קינג ג'ורג' - פינת קק"ל, ירושלים

גובה: 14 מטר

קוטר נוף: 12 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 1.8 מטר

גיל העץ: 80 שנה

הארזים בבית "הסוכנות היהודית" בירושלים

איך מגיעים: העצים נמצאים בחזית בניין הסוכנות היהודית ברחוב קינג ג'ורג' - פינת קרן קיימת לישראל. ניתן להגיע בתחבורה ציבורית, ברכב או ברגל.

סיפורו של העץ: בלב ירושלים, בחזית בית הסוכנות היהודית, נטועים שלושה עצי ארז הימלאי בעלי מופע מרשים. העצים ניטעו בשנת 1931. המידע היחיד, שמצאנו אודות עצים אלה, בספרם של נילי ליפשיץ וגדעון ביגר "כי האדם עץ השדה - על עצי ארץ ישראל", הוא כי מקור הזרעים מצרפת. בחרנו לציינם, בעיקר בשל חשיבותו ההיסטורית של המקום והאתרים הרבים שבקרבתו.

המבנה הבולט של בניין הסוכנות, הנמצא בשכונת רחביה בירושלים, הינו בית המוסדות הלאומיים, שהוקם ונחנך בשנת 1930. המבנה הפך לסמלה של מדינת ישראל. במלחמת העצמאות אירע במבנה זה הפיצוץ הידוע; ממרפסת הבית הכריזו חברי מועצת העם על קום מדינת ישראל; בבנין זה התקיימו הישיבות הראשונות של הכנסת, וחיים וייצמן, שהיה נשיאה הראשון של המדינה, אף הושבע פה.

מה ראו העצים בימי חייהם ומה הם יודעים לספר לנו? ישיבה בצלם של העצים, השמורים היטב, תאפשר לנו להעלות בעיני רוחנו ולדמיין את כל ההיסטוריה שחוו.

בקרבת מקום אתרים רבים לביקור ולטיול, כולם קשורים למורשתה של ירושלים - שכונת רחביה, גן העצמאות, הנמצא ממש ממול, בית אבי חי, היכל שלמה ובית הכנסת הגדול, ובמרחק של 10 דקות הליכה: שכונת ימין משה, גן הפעמון וטיילת ממילא. טיול מומלץ, מהנה ומעניין.

אלון מצוי

Quercus calliprinos

משפחה: אלוניים

מיקום העץ: גוש עציון בסמוך לאלון שבות

גובה: 10 מטר

קוטר נוף: 12 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 3.5 מטר

גיל העץ: כ-500 שנה

האלון הבודד בגוש עציון

איך מגיעים: מגוש עציון בכביש 367 פונים לכיוון אלון שבות. העץ נמצא בסמוך לאלון שבות, בכביש המוליך מאלון שבות לראש צורים בצד מערב של הכביש, בסמוך לבית הספר האזורי.

סיפורו של העץ: האלון המצוי בגוש עציון הוא מהמפורסמים ביותר בארץ. העץ המכונה גם "האלון הבודד" או "העץ הבודד" מסמל יותר מכל את הגעגועים לגוש עציון מאז נפילתו בשנת 1948. על עץ זה נכתבו סיפורים ושירים לרוב וציור שלו מופיע כסמלה של המועצה האזורית גוש עציון.

העץ מרשים במימדיו, גובהו כ-10 מטר, קוטר צמרתו כ-12 מטר, והיקף גזעו כ- 3.5 מטר. גזעו מפוצל לשניים. בשנות השמונים הוא עבר שיקום ומילוי בבטון לחיזוק הגזע.

לאחר נפילת הגוש ניתן היה לראות את העץ מתצפיות שונות מאזור ירושלים, מה שחיזק את הגעגועים והכמיהה לגוש.

העץ מהווה אתר חובה למבקרים במקום. בקרבתו סלעים, שעליהם סיפור הגוש והנצחות ליישובי הגוש. בכניסה לאתר העץ נבנתה מסלעה, המאפשרת התכנסות של קבוצות. לאחרונה הותקן בסמוך לעץ רמקול, אשר בהפעלתו ניתן להאזין לסיפורו של גוש עציון במלחמת השחרור.

סיור באתר ומנוחה בצל העץ מומלצים כחלק מסיור מרתק בגוש עציון.

זית אירופי

Olea europaea

משפחה: זיתיים

מיקום העץ: מערבית למנזר בית ג׳מאל, בואדי

גובה: 9 מטר

קוטר נוף: 8 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 9.3 מטר

גיל העץ: כ-400 שנה

22 הזית בבית ג׳מאל

איך מגיעים: מכביש 1, כביש ירושלים-ת״א, יורדים במחלף שער הגיא לכביש 38, עוברים את צומת אשתאול לכיוון בית שמש, עוברים את בית שמש, ולאחר כקילומטר פונים שמאלה (מזרחה) בדרך אספלט ונוסעים על פי השילוט - למנזר בית ג׳מאל. כדאי להחנות את הרכב סמוך למנזר, כיוון שלאחר מכן חוזרים ברגל לכביש. כ- 300 מטר משם פונים לכיוון החורש שמאחורי המנזר, לכיוון דרום. העץ נמצא כ- 200 מטר מערבית למנזר בקו אווירי. העץ מוסתר ע״י ברושים גדולים, ונמצא ממש בוואדי [נ״צ: רוחב: 625863, אורך: 197620].

סיפורו של העץ: ביקור במקום מתאים לכל המשפחה בימות הסתיו והחורף, וכמובן באביב ובראשית הקיץ. הנוף והדרך מדהימים ביופיים. חיפוש העץ מחייב להתאזר במעט סבלנות, ומרחוק קשה להבין על מה המאמץ, אך כאשר מזהים את העץ, ומתגלה גזעו המרשים והמצולק, מתברר המאמץ כמוצדק. חוויה אמיתית לאוהבי עצים. מקום נפלא לפיקניק מרוחק מהיישוב. ניתן לחבק את העץ, לחסות בצלו, ולהצטלם עמו. ישיבה על גזעו של העץ ובצלו מחזקת את תחושת אפסותו של האדם מחד, ואת נפלאות הבריאה מאידך.

סיפורו של העץ אינו ידוע, אך ייתכן שקרבתו למנזר ולמערת קבורה, שנמצאה סמוך למקום, קשורה לכך שהוא נשמר לאורך שנים. מערת הקבורה במקום משויכת לרבן גמליאל הזקן ולקדוש הנוצרי סטפנוס. כדאי לבקר במנזר בית ג׳מאל ובגנו היפה.

אדנסוניה מאוצבעת
"עץ הבאובב", "עץ הלחם"

Adansonia digitata

משפחה: בומבקיים

מיקום העץ: קיבוץ עין גדי, ליד חדר האוכל ובגן בית ההארחה

גובה: 25 מטר

קוטר נוף: 20 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 7.1 מטר

גיל העץ: 49 שנה

עצי הבאובב בקיבוץ עין גדי

איך מגיעים: דרך כביש 90 לקיבוץ עין גדי, השוכן לחוף ים המלח. בקיבוץ יש כמה פרטים מרשימים של עץ הבאובב. שניים במדשאה שליד בית ההארחה, ואחד מרשים במדשאה הצפונית של חדר האוכל בקיבוץ.

סיפורו של העץ: העץ אדנסוניה הנו אחד העצים הגדולים בעולם. מוצאו בסוואנות באפריקה. הוא רגיש לקור. בארץ העץ מצליח רק באזורים חמים.

העצים בעין גדי ניטעו ע"י אנשי הנוי בקיבוץ לפני כחמישים שנה. העץ בעל גזע שמן ורחב, העשוי להגיע באפריקה לקוטר של כעשרה מטרים, ובו הוא אוגר מים בזמן הגשמים, המשמשים אותו בתקופת היובש. הפרחים גדולים ולבנים, נמצאים על עוקצים ארוכים ומשתלשלים מטה, פורחים בלילה. העץ מואבק ע"י עטלפים. הפרי דמוי מלפפון שמן, אהוב באפריקה על הקופים, ולכן נקרא העץ גם "לחם הקופים".

העץ מוכר לילדים מהספר "הנסיך הקטן", בו התבקש הנסיך הקטן לעקור שתילי עץ באובב, המסכנים את כדור הארץ בשל שורשיהם וגזעם האדיר.

קיבוץ עין גדי הנו גן בוטני ונווה מדבר בלב בקעת הירדן, הודות לתנאי האקלים המיוחדים והמים המתוקים המצויים בו. ניתן לסייר בגן בתיאום מראש. הסיור בגן הוא חוויה טרופית. עצי הבאובב וגזעם המרשים מהווים מעין קנה מידה לגודלו הזעיר של האדם בטבע.

שיזף מצוי

Ziziphus spina-christi

משפחה: אשחריים

מיקום העץ: עין חציבה (עיר אובות)

גובה: 15 מטר

קוטר נוף: 15 מטר

היקף גזע בגובה 1.3 מטר: 6.3 מטר

גיל העץ: כ-2000 שנה

השיזף העתיק בעין חציבה [עיר אובות]

איך מגיעים: מכביש הערבה (כביש 90) פונים בצומת עין חציבה מערבה לכביש 227 לכיוון מעלה העקרבים. לאחר כ- 400 מטר פונים שמאלה (דרומה) לעיר אובות. העץ נמצא באזור העתיקות בצד דרום-מזרח של הנקודה.

סיפורו של העץ: עץ עתיק ובולט בנוף, שגדל במקום למימדים מרשימים הודות למעין, שהיה במקום ויבש. מסורת המטיילים בארץ טוענת שזהו העץ העתיק ביותר בישראל. העץ מרשים, בעל גזע מרכזי וענף נמוך ושרוע, הנתמך בקרקע. מצבו של העץ אינו טוב ומן הראוי לשקמו ע"י תוספת השקיה וגיזומי סניטציה קלים. ייתכן שיש צורך לתמוך בו כדי למנוע את קריסת ענפיו.

אתר העתיקות הסמוך לעץ מזוהה עם תמר המקראית, ועץ השיזף ניטע, כנראה, מאוחר יותר במקום.

המקום תואר על ידי נוסע אוסטרי גרמני, מוסיל אלואיס, שביקורו בארץ בשנת 1902 התרשם מהעץ וממימדיו. גם הגיאוגרף יוסף ברסלבסקי, שביקר במקום בשנות ה-50, תיאר את העץ המרשים. בקרב שבטי הבדווים באזור נפוצה שמועה אודות שד השוכן בעץ, ולכן פחדו לגעת בו.

מומלץ לעצור במקום לחניית ביניים במהלך נסיעה בערבה. היישוב עיר אובות הוא היישוב הקטן ביותר בארץ, ומוגדר כחווה חקלאית. הוא הוקם ב-1967 ע"י יהודי דתי ממיאמי, שמחה פרלמוטר.

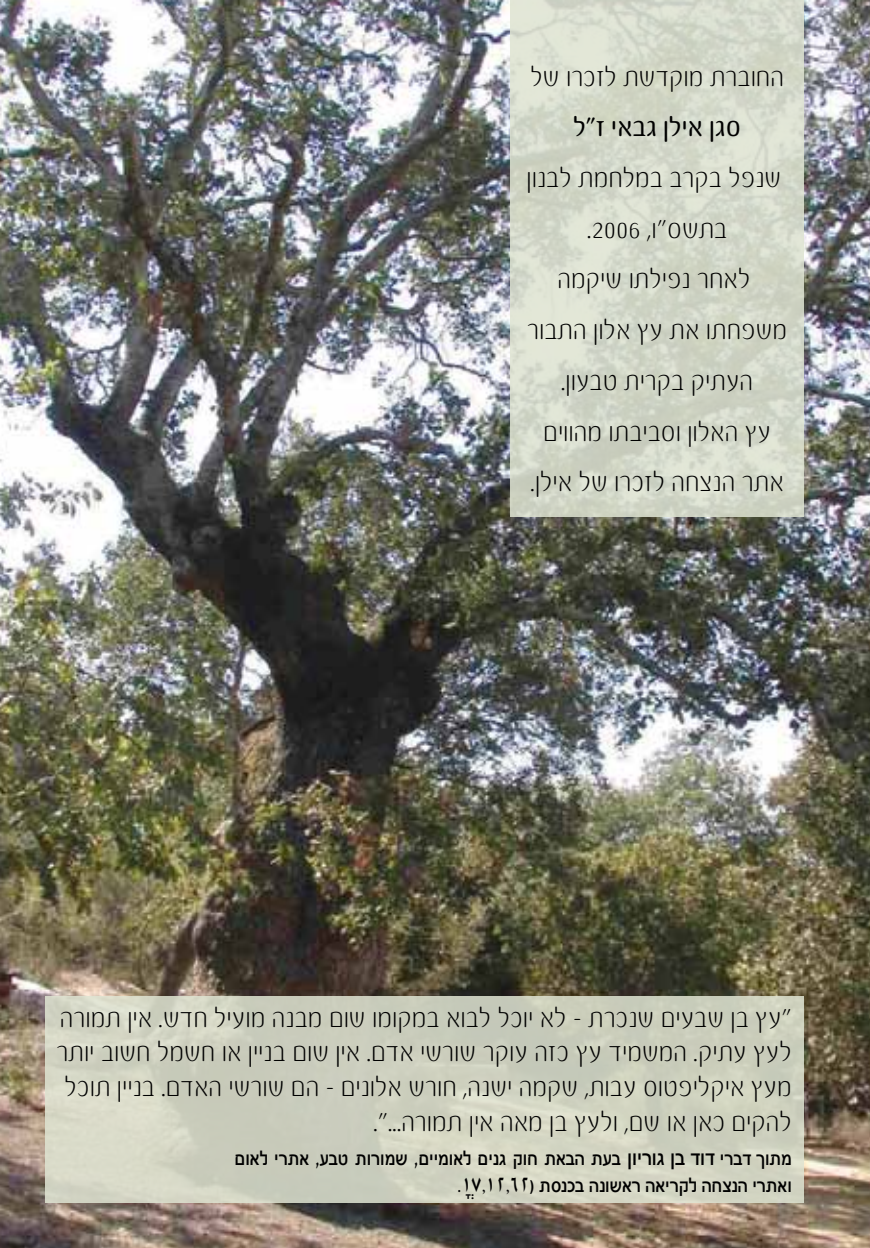

החוברת מוקדשת לזכרו של

סגן אילן גבאי ז"ל

שנפל בקרב במלחמת לבנון

בתשס"ו, 2006.

לאחר נפילתו שיקמה

משפחתו את עץ אלון התבור

העתיק בקרית טבעון.

עץ האלון וסביבתו מהווים

אתר הנצחה לזכרו של אילן.

"עץ בן שבעים שנכרת - לא יוכל לבוא במקומו שום מבנה מועיל חדש. אין תמורה לעץ עתיק. המשמיד עץ כזה עוקר שורשי אדם. אין שום בניין או חשמל חשוב יותר מעץ איקליפטוס עבות, שקמה ישנה, חורש אלונים - הם שורשי האדם. בניין תוכל להקים כאן או שם, ולעץ בן מאה אין תמורה...".

מתוך דברי דוד בן גוריון בעת הבאת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרי לאום ואתרי הנצחה לקריאה ראשונה בכנסת (17.12.62).

העצים ואתם על המפה

1. האלה האטלנטית בבקעת קדש
2. האלה הארץ-ישראלית בעמוקה
3. אלון התבור בצומת חלפתא
4. האלון בבית קשת
5. האלון של אילן בקרית טבעון
6. שדרת דקלי הוושינגטוניה בעפולה
7. חורשת הפיקוסים בשדה אליהו
8. עץ המיש בזיכרון יעקב
9. עץ הדרקונית בגני רמת הנדיב
10. האיקליפטוס ה"לבן" באור עקיבא
11. האיקליפטוס בגן המייסדים בחדרה
12. עץ הינבוט בחוות הנוי בעמק חפר
13. השקמה באום חאלד בנתניה
14. אלוני השעם בגן הבוטני אילנות
15. האיקליפטוס בכפר סבא
16. פיקוס השקמה בגן יעקב
17. הפיקוס הבנגלי ב"מקווה ישראל"
18. שדרת התמרים בגן הראשונים
19. האלון העתיק בקיבוץ צובה
20. הארזים בבית "הסוכנות היהודית" בירושלים
21. האלון הבודד בגוש עציון
22. הזית בבית ג'מאל
23. עצי הבאובב בקיבוץ עין גדי
24. השיזף העתיק בעין חציבה

נשמח לקבל מידע נוסף על עצים הראויים להיכנס לסקר העצים או לחוברת הטיולים הבאה.

מידע אודות עצים והטיפול בהם ניתן למצוא באתר של משרד החקלאות ופיתוח הכפר תחת הנושא "לחבק עץ" www.moag.gov.il/trees .

לפניות ושאלות התקשרו לטלפון: 03-9485816.

החוברת הנה יוזמה של הצוות הבינמשרדי לעצים בוגרים, הכולל את משרד החקלאות ופיתוח הכפר, המשרד להגנת הסביבה, קק"ל ומשרד החינוך.

כתיבה: ישראל גלון, יוסי בן שחר
צילום: ישראל גלון
עריכה לשונית: עדי סלוניקו
עיצוב גרפי: קורנית עיצובים